

ELŐSZÓ

Az 1962 óta megjelenő kiadványsorozat legújabb, 45. kötetét tartja kezében az olvasó, amely – követve a hagyományokat – az Országos Kriminológiai Intézet kutatóinak egyéves kutatási eredményeiből nyújt szemelvényeket a kriminológiai vizsgálódások iránt érdeklődőknek.

Egy társadalom állapota, változása a szokásos, a „normaszerű” viselkedések leírása mellett a deviáns, a normasértő magatartások és az ezekre adott társadalmi reakciók elemzésével is jellemezhető. Ha egy kései kutató vigyázó tekintetét a 2007-es év Magyarországnak történéseire veti, megállapíthatja majd, hogy ebben az esztendőben nem történt jelentős módosulás a büntetőjogi normák által meghatározott deviancia mennyiségi mutatóiban; a kriminálstatisztika főbb adatai nem növekedtek. Az ismertté vált bűncselekmény száma gyakorlatilag megegyezett az előző év mutatójával, míg az ismertté vált bűnelkövetők száma csökkent (az abszolút számokat összehasonlítva 6,5%-kal, százezer lakosra vetítve pedig 9,3%-kal). Természetesen az összesített számok mögötti részletesebb elemzés differenciáltabb képet mutat. A személy elleni bűncselekményeknél ugyanis 5%-os, a közlekedési és a vagyon elleni bűncselekmények körében 6-6%-os emelkedés tapasztalható, utóbbi csoporton belül az ismertté vált rablások száma 15, a csalásoké pedig 75%-kal (!) emelkedett az előző évi adatokhoz képest. (Meg kell jegyezni persze, hogy az ismertté vált bűnelkövetők száma az említettek közül csak a közlekedési bűncselekmények körében nőtt (4%-kal), míg a vagyon elleni bűncselekmények esetében számuk 5%-kal, a személy elleni bűncselekményeknél pedig 5,5%-kal csökkent.) Összességében úgy tűnik, hogy folytatódik a 2000-es évek elejének trendje: az ugrásszerű emelkedéssel jellemezhető bűnözési hullám a 1998-as csúcsot követő fokozatos csökkenés után 2002 óta a kilencvenes évek elejére jellemző szinten, 420 ezres nagyságrend körül stagnál.

A társadalmat élesen megosztó politika hektikus impulzusai a kriminológia vizsgálódási területét sem hagyták érintetlenül, az előző év szokatlan és ijesztő utcai konfliktusai azonban nem folytatódtak, és a jogalkalmazók is jelentős erőfeszítéseket tettek, hogy a probléma kezelése a szakszerűség és jogszerűség irányába változzon. Szembeötlő a szemlélődő számára az utóbbi időben a gyermek- és fiatalkorúak által megvalósított erőszakcselekmények drámai, sokszor hiszterizált megjelenítése a közbeszédben és a médiában, a pánikszerű aggodalom a terjedőnek vélt iskolai erőszak és az egyéb fiatalkori agresszív magatartások miatt, valamint az élesen felvetődő igény ezek azonnali megoldására, akárha hirtelen felindulásban elkövetett jogalkotás útján is. A félelmeket a bűnügyi statisztika adatai nem feltétlenül támasztják alá. Az ismertté vált fiatalkorú elkövetők száma 3,3, a tényállásszerű cselekményt megvalósító gyerekek száma 5%-kal csökkent, és nem növekedtek az azonos korú lakónépességhez viszonyított arányok sem. A fiatalkorúak és a gyerekkorúak esetében is (hasonlóan a felnőttekhez) az elkövetett cselekmények zöme (63, illetve 76%) vagyon elleni bűncselekmény. Kétségtelen, hogy a személy elleni bűncselekmények körében a fiatalkorú elkövetőknél 4%-os, a gyerekkorúaknál 15%-os emelkedést jelez a statisztika, utóbbi csoporton belül a gyerekkorúak által elkövetett szándékos testi sértések száma 50%-kal emelkedett az előző évben regisztrált adatokhoz képest. Ez mindenképpen elgondolkodtató, alapos vizsgálatot és ezek eredményein nyugvó megfelelő prevenciós és intervenciós tervek kidolgozását igényli. Az kevésbé érthető, miért csodálkozunk rá és lepődünk meg ennyire a gyerekek világban tapasztalható durvaságon, miközben a felnőtt környezetet súlyos és tartós feszültségek terhelik, és mindennapi tapasztalat a türelem hiánya, a nyílt ellenségeskedés és az agresszió. Elemzést igényel, vajon milyen narratíva része mindez, milyen okok,

elképzelések, értékek és érdekek húzódnak meg az indulatos reakciók mögött. Jól tudjuk persze, hogy az iskola nem mentes az agressziótól, és azt is, hogy az erőszak sem mentes a fiataloktól. Ennek valós mértékét és változását megbízható kutatásokkal kell felderíteni, ezek alapozhatják meg az átgondolt megelőzési és intervenciós programokat. Ilyenekre nagy szükség lenne, akkor is, ha az agresszió a valóságban nem fokozódik jelentősen. Hiszen jól tudjuk azt is, hogy a gyerek és fiatalkori antiszociális magatartásokat nagy valószínűséggel súlyos beilleszkedési zavarok követik majd felnőttkorban is. Számos kutatás jelezte, hogy a gyermekkorban kriminális magatartást folytatók felnőve – a normakövető gyerekekhez képest – jelentősen nagyobb arányban küszködnek alkohol- és droproblémákkal, pszichiátriai zavarokkal, követnek el öngyilkosságot, szenvednek szociális deprivációt, és küszködnek anyagi nehézségekkel. Minél súlyosabb és/vagy minél gyakoribb a gyermekkori antiszociális magatartás, annál nagyobb a valószínűségük a felnőttkori zavaroknak.

Az idei kötet tanulmányai – a kriminológia és a büntetőjog-tudomány területén belül – két nagy téma köré szerveződnek. A klasszikus, és a már jelzett kriminológiai témák (gyermek- és fiatalkori kriminalitás, erőszakos bűnözés) mellett alaki és anyagi jogi normák érvényesülésével foglalkozó elméleti munkák találhatók a publikált írások között.

Az első tanulmányban *Nagy László Tibor* az erőszakos bűnözés trendjeit mutatja be, tíz év (1995–2005) kriminálstatisztikai adatainak feldolgozásával. Bár az erőszakos bűnözés össz-bűnözésen belüli aránya nem haladja meg az 5-6%-ot, mégis, mint a szerző maga is kiemeli, „mindenkor a kriminalitás gerincvonalát jelenti. Kiemelkedő társadalomra veszélyessége, a közbiztonság megítélésére gyakorolt hatása és a média fokozott érdeklődése miatt az össz-bűnözésről alkotott kép szubsztanciális összetevőjének számít.” Az elmúlt évek tendenciái az önbíráskodások, a zsarolások és a garázdaságok esetében az arányok növekedést jelzik, és aggasztó az erőszakos bűnözés minőségi változása, eldurvulása.

Barabás A. Tünde munkája az erőszakos bűnözés egy másik dimenzióját, a sértettek sajátosságait vizsgálja. A szerző arra törekszik, hogy a hazai statisztikai adatok elemzésével feltárja azokat a jellemzőket, amelyek az erőszak áldozatait más bűncselekmények áldozataitól markánsan megkülönböztetik, és ennek alapján vázolja az erőszakos cselekmény áldozatának profilját napjainkban Magyarországon.

Az erőszak és a kriminalitás közötti viszony igen gyakran jelenik meg a gyermek-, fiatalkorú elkövetőkkel és sértettekkel összefüggésben. A gyermekkori bűnözés – és a büntethetőségi korhatár kérdése – az elmúlt időszakban a büntetőpolitika és a büntetőjog egyik legtöbbet elemzett, vitatott kérdésévé vált. *Gyurkó Szilvia* munkája arra keresi a választ, vajon a legfontosabb kérdéseket tesszük-e fel akkor, amikor a büntethetőség alsó korhatáráról és a jogkövetkezmények szigorított rendszeréről vitatkozunk.

Kerezsi Klára és Kó József közös tanulmánya a fiatalkori bűnözés témáját a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének hatékonysága felől közelíti meg. A kutatók kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket egyaránt alkalmazó empirikus felmérés keretében vizsgálták a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott vádhalasztás jogintézményét, valamint a javítóintézeti nevelés, illetve a végrehajtandó szabadságvesztés hatékonyságát.

A kriminológiai kutatásokat bemutató részt *Parti Katalin* számítógépes devianciával foglalkozó írása zárja. Az OKRI munkatársainak részvételével zajlott, gyermek- és fiatalkori devianciát vizsgáló európai kutatási program (ISRD–2 kutatás) online kriminalitással foglalkozó területének részeredményei szerint „azok, akiknek van otthoni számítógépes hozzáférésük és azok, akik több időt töltenek tévénézéssel, számítástechnikai játékkal, chateléssel, kevesebb időt töltöttek barátaikkal, szabadidejükben általában egyedül vagy szüleikkel voltak”.

A kötet következő tanulmánya már a második, az elsősorban dogmatikai, illetve alaki jogi kérdésekkel foglalkozó részhez tartozik, és az európai elfogatóparancs körüli alkotmányos

aggályokat veszi sorra. *Bárd Petra* szerint „a tagállami büntetőjogi szuverenitás – akár csak részleges – feladása máig az egyik legérzékenyebb pont az Európai Unión belül, és ez így is marad a kölcsönös bizalom megeremtéséig. Az elfogatóparancs jelentős előrelépésnek tűnik a tagállamok közötti kiadatás korábbi szabályozásához képest, azonban alkalmazása nem zökkenésmentes.”

Barabás A. Tünde, Mészáros Ádám és Windt Szandra közös dolgozata az OKRI-ban, 2007-ben zajlott és a vádelhalasztás jogintézményének érvényesülését, illetve feltételeit vizsgáló, több mint 1200 ügyre kiterjedő aktafeldolgozás eredményeit összegzi. Az egyik legfontosabb büntetőpolitikai cél a prevenció, amely az eljárás egyszerűsítésével együtt érvényesülhetne a vádemelés elhalasztása intézményénél. A tanulmányban a kutatók nemcsak a vádelhalasztás jelenlegi gyakorlatát mutatják be, hanem de lege ferenda javaslatokat is tesznek a jogintézmény szerepének növelésére.

Empirikus kutatási eredmények ismertetése mellett az elméleti, jogdogmatikai kérdések alapos körüljárása, és jogszabály módosításra tett javaslatok jellemzik *Fülöp Ágnes* és *Kiss Anna* közös tanulmányát is, amely az óvadék jogintézményét mutatja be. A kutatás megállapította, hogy az óvadék jogszabályi bevezetése után kérelmek sokasága érkezett a bírósághoz, majd ez után sokkal kevesebb eljárásban alkalmazták a jogintézményt. Ennek több oka van: egyrészt a jogszabály pontatlansága, illetve a törvény megszorító értelmezése, másrészt a terheltek rossz szociális helyzete is nehézséget okoz az óvadék alkalmazásánál.

A következő tanulmány is eljárásjogi intézményt jár körül. *Tilki Katalin* és *Dunavölgyi Szilveszter* dolgozata a feljelentés elutasításának, illetve a nyomozás megszüntetésének jellemző okait tárja elénk a környezetkárosítás büntette miatt indult, illetve a hulladékgazdálkodás rendjének megsértésével kapcsolatos büntetőügyekben. A kutatók által végzett vizsgálat célja az volt, hogy képet kapjunk a feljelentéselutasítások és nyomozásmegszüntetések jellemző okairól, eseteiről. A kutatási eredményekből kitűnik, hogy továbbra sem oldódott meg a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése büntetnek és a környezetvédelmi szabálysértés elhatárolásának kérdése, így a kutatók erre is megpróbálnak választ adni tanulmányukban.

A Kriminológiai Tanulmányok 45. kötetét *Antal Szilvia* írása zárja, amely az állam és a magánszektor egy sajátos együttműködési modelljével, a PPP-vel (Public Private Partnership) foglalkozik – különös tekintettel a büntetés-végrehajtás területén elképzelhető megvalósulási formáira. A szerző a magánbörtön-szerződések típusai mellett a börtönbefektetések gazdasági tényezőit, az etikai-alkotmányos kérdéseket, valamint a hazai gyakorlatban létrejött börtönberuházások kialakulását és jelen állását is bemutatja.

Idei kiadványunkat abban bízva ajánlom a kriminológia és büntetőjog-tudomány iránt érdeklődő olvasók figyelmébe, hogy a fenti „étlap” felkeltette az érdeklődésüket és a kötetbe szerkesztett dolgozatok a felvetett aktuális kérdésekre közérthetően és magas színvonalon adnak választ. A XXI. század elején a kriminológiának jó néhány próbatétellel kell szembenéznie, sőt, *Jerzy Sarnecki* szerint, a kortárs kriminológia keresztúthoz érkezett, és könnyen marginalizálódhat, ha művelői a fennálló helyzet kritikáján túl nem adnak hasznosítható, pozitív javaslatokat is. Alkalmazható eredményekre vezető kutatásokra, a jelenségek valós és érthető magyarázatára van szükség, hatékony részvételre a praxissal kapcsolatos vitákban és döntéshozatalokban, továbbá élő és működő kapcsolatra a valósággal, a gyakorlattal, a jogszolgáltatás rendszerével. Szándékaink szerint kutatásaink ebbe az irányba vezetnek.

Budapest, 2008. május

Virág György